

Panevėžio apskritis

1918–1940 metais

Donatas Pilkauskas

Panevėžio kraštotyros muziejus

NEPRIKLAUSOMYBĖS ĮTVIRTINIMAS 1918–1919 M.

1918 m. visą pasaulį tebedrebino Pirmasis pasaulinis karas, bet jis jau ėjo į pabaigą. Lietuva, vis dar okupuota vokiečių kariuomenės, buvo padalinta į administracinius vienetus – apskritis, arba kreisus. Buvusios carinės Rusijos apskritys buvo susmulkintos. Vokiečių administraciją sudarė apskrities viršininkas ir jo patarėjai¹. 1918 m. spalio 5 d. Vokietijos kancleris Max fon Baden reichstage paskelbė, kad Vokietija pripažįsta okupuotiems kraštams apsisprendimo teisę, leidžia jiems kurti savo valstybes ir vyriausybes. Spalio 20 d. Lietuvos Valstybės Taryba gavo iš kanclerio teigiamą atsakymą dėl Lietuvos vyriausybės sudarymo. Lapkričio 4 d. Augustinui Voldemarui Lietuvos Valstybės Tarybos pavesta sudaryti Lietuvos vyriausybę. 1918 m. lapkričio 9 d. Vokietijoje įvyko revoliucija, o lapkričio 11 d. Vokietija pareiškė apie kapituliaciją Pirmajame pasauliniame kare. Tą pačią dieną sudaroma nepriklausomos Lietuvos vyriausybė. Ji iš karto ėmė rūpintis valdžios organizavimu ne tik centre, bet ir vietose. Vidaus reikalų ministro Vlodo Stašinsko nutarimais skiriami vyriausybės įgaliotiniai apskritims administruoti vietose².

Kiek anksčiau, 1918 m. liepos 29 d., buvo parengtas milicijos steigimo projektas, tačiau ginklų trūkumas trukdė šio klausimo sprendimą.

¹ *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, Kaunas, 1990, p. 19.

² A. Biržys, *Biržų apskritis*, t. 2, Kaunas, 1932, p. 87.

Be to, vokiečių valdžia priešinosi milicijos apginklavimui.

Nemažas aktyvumas jautėsi ir Panevėžio krašte. Čia valdžia kūrėsi iš apačios, šį procesą greitino ir centrinė valdžia. 1918 m. lapkričio 16 d. vidaus reikalų ministro Vlado Stašinsko įsakymu Nr. 18 daktaras Pranas Mažylis skiriamas Lietuvos vyriausybės įgaliotiniu Panevėžio apskrityje. Jam pavedama tvarkyti valdymą ir apsaugą³. Faktiškai jis tapo Panevėžio miesto ir apskrities viršininku. Pranas Mažylis studijavo Krokuvos universitete mediciną. 1918 m. liepos mėnesį atvyko į Panevėžį ir vertėsi gydytojo praktika.

Savivaldybių kūrimasis Lietuvoje prasidėjo dar 1918 m. spalį. Aktyviai nepriklausomos Lietuvos valstybės idėją Panevėžio krašte propagavo krikščionys demokratai, vadovaujami Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios klebono J. Stakausko⁴. Vietose kūrėsi parapiniai komitetai. Panevėžyje dar tebebuvo vokiečių valdžia, vadovaujama apskrities viršininko F. Vertenso. Tačiau vokiečių pozicijos krašte silpnėjo. Tuo naudosis įvairūs plėšikai ir nusikaltėliai. 1918 m. Geležių apylinkės gyventojai kreipėsi į Lietuvos Valstybės Tarybą dėl plėšikų gaujų, kurios aktyviai ėmė reikštis šiose vietovėse. 1918 m. naktį iš lapkričio 12-osios į 13-ąją buvo užpulti ir žiauriai sumušti vietos gyventojas, jo motina ir sesuo⁵.

Duomenų apie parapijų komitetų steigimąsi Panevėžio apskrityje išlikę nedaug. Žinoma, kad parapijos komitetas 1918 m. lapkričio 19 d. susikūrė Subačiuje. Buvo nustatytos parapinio komiteto narių teisės ir pareigos, išrinkta valdžia⁶. Kūrėsi parapiniai komitetai ir kituose valsčiuose. Vokiečių karinei administracijai vis sunkiau sekėsi išlaikyti savo pozicijas. Tuometinė spauda rašė, kad Panevėžio mieste ir apskrityje valdžią perėmė Kareivių taryba⁷. Ji išleido du įsakymus: pirma, jog griežtai draudžiama varyti naminę degtinę, antra, jog kiekvienas pilietis, sulaukytas turintis ginklą, bet nepateikęs leidimo jį laikyti, bus sušaudomas. Pasak spaudos, parapiniai komitetai buvo išrinkti daugelyje valsčių.

³ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 98a, p. 72.

⁴ K. Gudas, *Panevėžys kovų už Lietuvos nepriklausomybę laikotarpiu. 1918–1920 m.*, Panevėžys, 1997, p. 26.

⁵ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 169, p. 26.

⁶ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 169, p. 25.

⁷ *Darbo balsas*, 1918 m. lapkričio 26 d., Nr. 48, p. 3.

Pradėta kurti milicija. 1918 m. lapkričio pabaigoje Panevėžio mieste pradėjo darbą senoji carinė Panevėžio miesto valdyba, vadovaujama burmistro Aleksandro Vitarto.

1918 m. lapkričio 28 d. Panevėžio mieste, Šeduvos gatvės 15-ajame name įsikūrusiame viešbutyje, vyko parapijų komitetų atstovų suvažiavimas. Buvo išrinktas apskrities komitetas iš 7 asmenų. Pirmininku tapo agronomas B. Miknevičius, vicepirmininku – J. Čerkesas, sekretoriumi – S. Balčas. Palikta viena vieta dvarininkams ir trys vietos miestui apskrities komitete⁸. Apskrities komitetas rūpinosi bendra tvarka apskrities ribose, stengėsi organizuoti miliciją ir ją apginkluoti, užkirsti kelią vokiečių savivalei, rūpinosi kalėjimo perėmimu iš vokiečių. Stengtasi iš vokiečių perimti ir susisiekimo priemonės, geležinkelį, paštą, įvairias įstaigas bei turta.

Svarbiausiems klausimams spręsti į apskritis centrinė valdžia skyrė kompetetingus pareigūnus. 1918 m. lapkričio mėnesį švietimo reikalų įgaliotiniu Panevėžio apskrityje skiriamas Matas Grigonis⁹. Jo iniciatyva 1918 m. gruodžio 15 d. sušaukiama Panevėžio apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencija, kuri įvyko Panevėžio mieste, Smėlynės g. 4-ajame name. 1918 m. lapkričio 20 d. Žemės ūkio ir valstybės turto ministerijos įgaliotiniu Panevėžio apskrityje skiriamas Konstantinas Kregždė, gruodžio 2 d. apskrities gydytoju skiriamas Kazimieras Sliekas; gruodžio 9 d. taikos teisėju Panevėžio ir Utenos apskrityse – Pranas Dauguvietis, gruodžio 13 d. Panevėžio kalėjimo viršininku tampa Jonas Siedzevskis. Teisingumo ministro įsakymu jam pavedama iš vokiečių perimti visus kalėjimo reikalus.

Centrinė valdžia rodė nemažą aktyvumą, organizuodama valdžią visoje Lietuvoje. 1918 m. gruodžio 4 d. Vilniuje prasidėjo pirmas nepriklausomos Lietuvos apskričių viršininkų suvažiavimas, kuriame dalyvavo ir atstovai iš Panevėžio apskrities. Jame pranešama, kad Panevėžio apskrityje susikūrė apskrities komitetas. Buvo pažymėta, kad vokiečiai reikalauja javų išvedamai kariuomenei.

Panevėžio apskrityje vyko kontaktai su vokiečių valdžios pa-

⁸ Rinkimai, *Lietuvos aidas*, 1918 m. gruodžio 13 d., Nr. 156, p. 3.

⁹ Iš švietimo ministerijos, *Lietuvos aidas*, 1918 m. lapkričio 14 d., Nr. 14, p. 131.

reigūnais. Ypač buvo tikimasi jų pagalbos apginkluojant intensyviai organizuojamą miliciją. 1918 m. gruodžio mėnesį prisiekė pirmieji 150 milicininkų. Jų priesaiką priėmė kunigas J. Maciejauskas.

Iškilo problemų su Panevėžio apskrities valdžia. Panevėžio apskrities viršininku paskirtas daktaras Pranas Mažylis šių pareigų atsisakė¹⁰. Kas užėmė šias pareigas po P. Mažylio, tikslių duomenų nėra. Kai kuriuose šaltiniuose Panevėžio apskrities viršininku minimas Pranas Dauguvietis¹¹. Jis gimė 1854 m. gruodžio 2 d. Biržų apskrities Dauguviečių kaime. Buvo liuteronas. Savo atsiminimuose apie senelį, buvusį pirmąjį Panevėžio apskrities viršininką, rašė Galina Dauguvietytė. Turint omenyje, kad Pranas Mažylis greitai atsisakė savo pareigų, gal Praną Dauguvietį ir galima laikyti pirmuoju Panevėžio apskrities viršininku. Tiksliai yra žinoma, kad jis ėjo Panevėžio ir Utenos apskričių taikos teisėjo pareigas¹². Pranas Mažylis, laikui bėgant, vis labiau krypo į kairiąją pusę. Jis ėmė aktyviai skelbti savo pažintį su bolševikinės Rusijos vadovu Leninu.

Siekiant sustiprinti Panevėžio apskrities viršininko administraciją, į pagalbą apskrities viršininkui 1918 m. gruodžio 21 d. buvo paskirtas raštininkas. Juo tapo Jonas Miknevičius¹³. Jam nustatyta 600 markių mėnesio alga.

Buvo kuriama teisinė bazė apskritims tvarkyti visoje Lietuvos teritorijoje. 1918 m. gruodžio 17 d. vidaus reikalų ministras Vladas Stašinskas parengė aplinkraštį Nr. 1 „Dėl savivaldybių Lietuvoje“. Jame nurodoma, kad Lietuvos teritorija yra suskirstoma į apskritis ir valsčius¹⁴. Apskritys iš dalies atitiko buvusių carinės Rusijos apskričių ribas. Miesteliais buvo laikomos vietovės, kuriose gyveno 3–10 tūkstančių gyventojų, o apskričių centrais galėjo būti miestai, turintys 10 tūkstančių ir daugiau gyventojų. Pirmasis aplinkraštis suformavo pradinę savivaldybių organizavimo tvarką. 1918 m. gruodžio 17 d. buvo išleistas aplinkraštis Nr. 2 „Dėl apskričių viršininko institucijos“. Šiame dokumente apskrities

¹⁰ *Darbo balsas*, 1918 m. gruodžio 6 d., Nr. 51, p. 1.

¹¹ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 98a, p. 1.

¹² Laikinosios vyriausybės įsakymai, *Lietuvos aidas*, 1918 m. gruodžio 10 d., Nr. 153, p. 1.

¹³ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 1, p. 6.

¹⁴ A. Astrauskas, B. Galinienė, *Vietinė savivalda Lietuvoje*, Vilnius, 1993, p. 67.

viršininkas nurodomas kaip vyriausybės atstovas ir tarpininkas tarp vyriausybės ir vietos gyventojų. Jam pavedamos ir vyriausiojo krašto (apskrities) apsaugos vado pareigos. Be to, jam pavesta skirti milicijos nuvadų viršininkus, saugoti krašto gyventojus nuo plėšikų¹⁵. Iš viso vidaus reikalų ministras išleido 7 aplinkraščius. Paskutiniajame, septintajame, nurodoma, kad apskrityje pareigybinis bendravimas ir raštvedyba būtų vykdoma lietuvių kalba.

Vokiečių valdžia Panevėžio apskrityje gyvavo paskutines dienas. 1918 m. gruodžio antroje pusėje buvo informuotas miesto burmistras Aleksandras Vitartas, kad reikia perimti karo ligoninę, valdžios pastatus, miesto kasą ir kitą turtą. Miesto milicijai apginkluoti vokiečiai skyrė 10 šautuvų ir paskolino 30 tūkstančių markių¹⁶.

Gruodžio 16 d. Panevėžio apskrityje išrenkamas naujasis Panevėžio apskrities komitetas. Svarbiausia kliūtis jo veiklai buvo pinigų stoka. Buvo deramasi su turtingais žydais dėl paskolos.

Besikuriančiai savivaldai iškilo naujas labai rimtas pavojus. Kaip rašė to meto spauda, iškilo grėsmė, jog Panevėžio apskrities savivaldybę gali užimti nuo Dvinsko žengianti Raudonoji armija¹⁷. 1918 m. gruodžio 29 d. skelbiama mobilizacija į Lietuvos kariuomenę. Tą pačią dieną karininkas Jonas Variakojis skiriamas Panevėžio srities apsaugos dalinio vadu. Jis turėjo telkti savanorius kovai prieš Raudonąją armiją Panevėžio krašte. 1919 m. sausio 2 d. Jonas Variakojis atvyko į Panevėžio miestą.

Situacija Panevėžio apskrityje vis sudėtingėjo. 1918 m. gruodžio pabaigoje Panevėžio mieste buvo išrinkta Darbininkų taryba. Į ją įėjo daktaras P. Mažylis, advokatas F. Valiukas, daktaras V. Kuzma ir kiti žinomi Panevėžio inteligentai. Jie laukė Raudonosios armijos įžengimo į Panevėžio apskritį ir ruošėsi perimti valdžią. 1919 m. sausio 6 d. iš Panevėžio geležinkelio stoties evakavosi paskutiniai vokiečių daliniai. Sausio 7-ąją Raudonoji armija pasiekė Panevėžio apylinkes¹⁸.

¹⁵ *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, Kaunas, 1990, p. 265.

¹⁶ K. Gudas, *Panevėžys kovų už Lietuvos nepriklausomybę laikotarpiu. 1918–1920 m.*, Panevėžys, 1997, p. 31.

¹⁷ *Panevėžys, Darbo balsas*, 1918 gruodžio 24 d., Nr. 56, p. 5.

¹⁸ K. Gudas, *Panevėžys kovų už Lietuvos nepriklausomybę laikotarpiu. 1918–1920 m.*, Panevėžys, 1997, p. 36.

Panevėžio mieste ir apskrityje prasidėjo naujas gana tamsus laikotarpis. Darbininkų taryba pasiskelbė Panevėžio miesto ir apskrities valdžia. Prasidėjo bolševikų savivalė. Kaip rašė spauda, jau pirmą savaitę bolševikai sugalvojo paimti iš gyventojų 1 milijono rublių kontribuciją. Jie dėl išpirkos įkalino 65 gyventojus. Žinomas panevėžietis J. Masiulis buvo priverstas sumokėti 10 tūkstančių rublių ir atiduoti visas prekes¹⁹. 1919 m. kovo 27 d. karininko Jono Variakojo daliniai laikinai išvadavo Panevėžio miestą ir apskritį iš bolševikų. J. Variakojo štabas apsistojo buvusiam Mykolo Rosako name Laisvės aikštėje. Panevėžio mieste pirmąkart suplevėso trispalvės. 1919 m. kovo 28 d. Panevėžio miesto prezidentu išrenkamas Jonas Balčikonis. Po kelių dienų jį pakeitė Teodoras Liudkevičius. Bet bolševikai greitai sugrižo. Jau balandžio 4 d. J. Variakojo daliniai buvo išstumti iš Panevėžio apskrities.

Vis dėlto galvota, kad bolševikų viešpatavimas yra laikinas ir rengtasi sugražinti buvusią valdžią. Nors Panevėžio apskritis dar tebebuvo bolševikų rankose, jau imti skelbti įsakymai dėl lietuvių pareigūnų skyrimo į Panevėžio apskritį. 1919 m. balandžio 1 d. Stasys Eidrigėvičius skiriamas Plentų skyriaus vedėju rusų kariuomenei išėjus iš Panevėžio apskrities. Balandžio 15 d. Povilas Brazdžius vidaus reikalų ministro P. Leono įsakymu skiriamas Panevėžio apskrities viršininku nuo 1919 m. balandžio 15 d. Panevėžio apskrities milicijos vadu skiriamas Aleksandras Jasinauskas²⁰. Greitai jį pakeitė Bronislovas Lenkevičius. Beje, Panevėžio apskrityje milicijos vadai keitėsi labai dažnai. Panevėžio apskrities taikos teisėju balandžio 25 d. skiriamas Pranas Dauguvietis, birželio 13 d. Panevėžio apskrities gydytoju – Kazimieras Sliekas.

¹⁹ Bolševikų valdžia Panevėžyje, *Lietuva*, 1919 m. liepos 15 d., Nr. 151, p. 5.

²⁰ LCVA, f. 377, ap. 2, b. 244, p. 9.

1919 m. balandžio mėnesį prasidėjo visos Lietuvos apskričių viršininkų suvažiavimas. Jame buvo svarstomi keli pagrindiniai klausimai: milicijos komplektavimas bei jos priklausomybė, mokesčių bei savivaldybių organizavimas. Galutinai nuspręsta Lietuvos teritoriją padalyti į apskritis ir valsčius. Suvažiavime dalyvavo 16 apskričių viršininkai, vėliau atvyko dar keli. Dalis Lietuvos teritorijos dar tebebuvo okupuota Raudonosios armijos.

1919 m. balandžio 15 d. paskirtasis Panevėžio apskrities viršininkas Povilas Brazdžius realiai eiti pareigas galėjo tik po Panevėžio apskrities išvadavimo. P. Brazdžius gimė 1874 m. Panevėžio apskrities Vabalninko miestelyje. Mokėsi Vabalninke, vėliau Mintaujoje. Gimnaziją baigė Rygoje. Pirmojo pasaulinio karo metais pasitraukė į Rusiją. 1919 m. grįžo į Lietuvą ir gegužės pabaigoje pradėjo dirbti Panevėžio apskrities viršininku. Nuo pirmųjų savo darbo dienų susidūrė su daugeliu problemų. Ypač didelį dėmesį veiklos pradžioje jis skyrė milicijai organizuoti. Yra išlikęs Povilo Brazdžiaus įsakymas Panevėžio apskrities milicijai suregistruoti visas prostitutas ir išgabenti iš Panevėžio krašto. Povilas Brazdžius apskrities viršininko pareigas ėjo iki 1919 m. rugpjūčio 9 d.

Tuo metu aktyviai formavosi vietinių gyventojų renkama valdžia vietose. 1919 m. birželio 12 d. prasidėjo Panevėžio apskrities valsčių igaliotinių susirinkimas. Dalyvavo 15 valsčių atstovai. Buvo išrinktas Panevėžio apskrities seimelio prezidiumas. Į jį įėjo Bronius Braždys, Jonas Balčikonis, Juozas Kupstas, Antanas Dailidonis ir Juozas Česnakavičius. Apskrities seimelio pirmininku išrinktas daugiausiai balsų (41) surinkęs Bronislovas Braidys. Išrinktas ir Panevėžio apskrities komitetas. Jo pirmininku tapo Petras Liubinas²¹. Laikui bėgant, apskrities komitetas bus perorganizuotas į apskrities valdybą.

Buvo vedamos derybos dėl to, kokie valsčiai turėtų priklausyti Panevėžio apskričiai. Dar 1919 m. birželio 7 d. gautas Kėdainių apskrities Krekenavos valsčiaus pageidavimas priklausyti Panevėžio apskričiai²².

²¹ LCVA, f. 797, ap. 2, b. 2, p. 5.

²² LCVA, ap. 2, b. 4, p. 1.

Tų pačių metų birželio 9 d. sekė Troškūnų valsčiaus prašymas priskirti jį Panevėžio apskrčiai. Birželio 19 d. pageidavimą priklausyti Panevėžio apskrčiai pareiškė ir Viešintų valsčiaus atstovai. Birželio 16 d. sekė Pumpėnų valsčiaus prašymas atskirti nuo Joniškėlio apskrities ir priskirti Panevėžio apskrčiai. Kai kurių valsčių įsikūrimo Panevėžio apskrities seimelis nepripažino. 1919 m. birželio 23 d. Pajstrio valsčius buvo nepripažintas Panevėžio apskrities seimelio ir prijungtas prie Pumpėnų valsčiaus²³.

1919 m. liepos 1 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Apskričių sienų ir jų centrų įstatymas. Panevėžio apskrčiai priskirti šie valsčiai: Šeduvos, Rozalimo, Smilgių, Naujamiesčio, Ramygalos, Raguvos, Panevėžio, Pnevos (Piniavos), Pušaloto, Stumbriškių, Subačiaus, Sudergių (Surdegio), Troškūnų, Andrioniškio, Viešintų ir Kupiškio²⁴. Kai kurie valsčiai atsidūrė kitų apskričių ribose. Krekenavos valsčius buvo priskirtas Kėdainių, Šimonių valsčius – Rokiškio apskritims. Tai buvo pirmas dekretas, nustatantis Panevėžio apskrities valsčių skaičių.

1919 m. rugpjūčio 9 d. pasikeitė Panevėžio miesto ir apskrities viršininkas. Juo tapo Kazimieras Kerpė²⁵. K. Kerpė gimė 1879 m. Kretingos apskrities Salantų valsčiaus Rekėtės kaime. Mokėsi Palangos gimnazijoje, vėliau Maskvos universitete įgijo farmacininko specialybę. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo mobilizuotas į carinės Rusijos kariuomenę, kur tarnavo karo lauko vaistinės vedėju. 1919 m. grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Raseinių miesto ir apskrities viršininku, o iš ten perkeltas į tokias pat pareigas Panevėžyje. Jam dirbant Panevėžio miesto ir apskrities viršininku, didelis dėmesys buvo skiriamas milicijai stiprinti, kovojama su kontrabanda, pasų režimo pažeidėjais.

Kuriantis Lietuvos valstybei, buvo kuriama ir įstatymų bazė. 1919 m. spalio 10 d., remiantis carinės Rusijos įstatymais, priimtas pirmasis Lietuvos Respublikos Savivaldos įstatymas. Juo suteikiamos plačiausios teisės vietos savivaldai, atleidžiant ją nuo bet kokios administracijos priežiūros. Miesteliai, kuriuose gyveno daugiau kaip 3 tūkstančiai

²³ LCVA, f. 797, ap. 2, b. 4, p. 15.

²⁴ *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 9, p. 7.

²⁵ LCVA, f. 377, ap. 2, b. 244, p. 59.

gyventojų, galėjo tvarkytis valsčiaus teisėmis kaip atskira savivaldos dalis²⁶.

Kartu su Panevėžio apskritymi, kūrėsi ir Pasvalio apskritis. Kilo daug ginčų, kur turėtų būti apskrities centras. Juo tapo Pasvalys, nors prieš karą Pasvalys net nebuvo valsčiaus centru – priklausė Pumpėnų valsčiui. Vis dėlto 1919 m. lapkričio 1 d. apskrities centras iš Pasvalio perkeliamas į Biržus²⁷. Tuo metu vyko gana intensyvus apskričių sienų tikslinimo procesas. Tarp Biržų ir Panevėžio kilo daug ginčų dėl teritorijos ir valsčių priklausomybės. 1919 m. pabaigoje Panevėžio apskrityje nebeliko Surdegio valsčiaus. Į Panevėžio apskritį buvo įjungti du valsčiai: Krekenavos iš Kėdainių apskrities ir Šimonių iš Rokiškio apskrities. Panevėžio apskrities Pušaloto valsčius 1919 m. rugpjūčio 1 d. priskiriamas Pasvalio apskričiai²⁸. Panevėžio valsčius pavadinamas Panevėžio – Velžio valsčiumi. 1919 m. gruodžio 7 d. Geležių – Stumbriškių valsčiaus taryba svarstė valsčiaus likvidavimą. Dėl per mažo valsčiaus ploto kaimams palikta teisė spręsti, prie kurio valsčiaus jie nori jungtis²⁹.

1920 m. sausio 28 d. susirinko pirmoji apskrities taryba, išrinkta po naujojo Savivaldos įstatymo. Buvo išrinkta Panevėžio apskrities valdyba iš trijų asmenų: P. Liubino, J. Stanikūno ir T. Karvelio³⁰. Valdybos pirmininku išrinktas Petras Liubinas. Panevėžio apskrities tarybos pirmininku išrinktas Petras Butkus – Panevėžio apskrities Šeduvos valsčiaus Vaidulonių kaimo ūkininkas, turėjęs 42 ha žemės. Tuo metu jau buvo beveik susiformavusios valsčių ribos ir nustatytas kompetencijos pasiskirstymas tarp centrinės valdžios ir savivaldos. Pirmaeilis Panevėžio apskrities komiteto ir valdybos rūpestis buvo perimti iš buvusių okupantų ir saugoti valstybės turtą bei aprūpinti jauną kariuomenę maistu ir ūkiniais reikmenimis³¹. Naujai susikūrusioms savivaldybėms reikėjo paskirstyti rekvizicijas gyventojams, kad nors dalinai būtų paremta susikūrusi Lietuvos kariuomenė. Uždėtoms rekvizicijoms ūkininkai nesi-

²⁶ A. Astrauskas, B. Galinienė, *Vietinė savivalda Lietuvoje*, Vilnius, 1993, p. 68.

²⁷ *Laikinios vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 9, p. 7.

²⁸ LCVA, f. 797, ap. 2, b. 4, p. 38.

²⁹ Ten pat, p. 101.

³⁰ Pirmieji žingsniai, *Savivaldybė*, 1938, Nr. 12, p. 15.

³¹ *Panevėžio apskrities savivaldybė 1918–1938 m.*, Panevėžys, 1938, p. 10.

priešino, bet norėjo teisingo paskirstymo, nes vokiečių okupacijos metais nualintuose ūkiuose nebuvo javų ir gyvulių pertekliaus. Apskritis valdyba, vadovaujama Petro Liubino, 1920 m. vasario 4 d. išleido įsakymą, kuriuo reguliuojama turgų veikla, ypač akcentuojama arklių pardavimo tvarka turguose³². Tų įsakymų vėlesniais metais atsiras daug daugiau.

Lygiagrečiai su Panevėžio apskrities taryba ir valdyba, egzistavo ir Panevėžio apskrities viršininko administracija. 1920 m. sausio 4 d. Panevėžio miesto ir apskrities viršininkas Kazimieras Kerpė uždraudė bet kokią laisvą prekybą. Žydų prekybininkai valdžios įsakymus mėgino ignoruoti, nes prekyba maisto produktais garantavo solidų pelną. Didelis dėmesys apskrities viršininko administracijoje buvo skiriamas sanitarinei būklei mieste ir apskrityje. 1920 m. vasario 21 d. apskrities viršininkas K. Kerpė su apskrities gydytoju K. Slieku apžiūrėjo viešąjį miesto pirtį³³. 1920 m. pavasarį buvo nutiestos naujos bei atnaujintos senos telefono ir telegrafo linijos į visus Panevėžio apskrities miestelius. Didelis dėmesys buvo skiriamas ir lietuvių kalbos vartojimui. 1920 m. gegužę išleidžiamas įsakymas, kad visi prašymai ir kitokie raštai valstybinėms įstaigoms privalomi rašyti tik lietuvių kalba.

1920 m. Panevėžio apskrities viršininko administracija įregistravo ypač daug draugijų ir organizacijų. 1920 m. sausio 3 d. įregistruoti Panevėžio lietuvių katalikių moterų darbininkių Šv. Zitos draugijos bei meno ir kultūros draugijos „Aidas“ įstatai. Birželio 24 d. įregistruoti sporto sąjungos „Sveikata“ įstatai. Iš viso per 1920 m. Panevėžio miesto ir apskrities viršininko administracijoje įregistruotos 84 įvairiausio pobūdžio (religinės, ūkinės, kultūros, švietimo) draugijos. Aktyvumu ypač pasižymėjo žydai. Tuo metu įstatymai buvo labai liberalūs. Jeigu draugijų veikla neprieštaravo įstatymams, jos buvo lengvai įregistruojamos.

Nuo 1920 m. gegužės 14 d. apskrities viršininkas gavo teisę leisti privalomus įsakymus. Pagal Savivaldos įstatymą dalis miestelių gavo teisę veikti kaip miestai, tik valsčių teisėmis. 1920 m. birželio mėnesį su-

³² *Panevėžio apskrities savivaldybės privalomų įsakymų rinkinys 1919–1924 m., Panevėžys, 1924, p. 1.*

³³ *K. Gudas, Panevėžys kovų už Lietuvos nepriklausomybę laikotarpiu. 1918–1920 m., Panevėžys, 1997, p. 13.*

sikūrė atskirai Šeduvos valsčius ir Šeduvos miestas. Taip pat susikūrė atskirai Kupiškio miestas ir Kupiškio valsčius. Jeigu Šeduvos miestas ir valsčius, kaip atskiri vienetai, išsilaikys per visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį, tai Kupiškio valsčius ir miestas bus sujungti į vieną administracinį vienetą 1925 metais.

Ne visi Panevėžio apskrities viršininko administracijos darbuotojai dirbo gerai. 1920 m. rugsėjo 1 d. už blogą darbą buvo atleistas Panevėžio apskrities viršininko padėjėjas Juozas Slavinskas³⁴.

1920 m. gruodžio 30 d. Panevėžio apskrities taryba valdybos pirmininku išrinko Jurgį Bukėną, kuris tose pareigose išbuvo iki 1924 m. lapkričio 15 d. Tame laikotarpyje buvo baigtos organizuoti apskrities ir valsčių savivaldybių institucijos ir sutvarkytas jų darbas. Socialiniai, švietimo, susisiekimo ir sveikatos reikalai buvo pagrindinis apskrities valdybos rūpestis.

Nuo 1921 m. balandžio 1 d. Panevėžio miesto ir apskrities viršininku skiriamas Leonas Leopoldas Martinkaitis³⁵. Jis gimė 1891 m. kovo 29 d. Marijampolės apskrities Antanavos valsčiaus Gaistrių kaime. Baigė Veiverių mokytojų seminariją. Mokėjo lietuvių, vokiečių ir rusų kalbas. Kaip rašoma, buvo liuteronas³⁶. 1919 m. vasario 1 d. paskiriamas Vilkaviškio apskrities viršininku. Panevėžio apskritį jis perėmė tuomet, kai miesto ir apskrities ekonomika po truputį pradėjo atsigausti. Svarbiausias savivaldybės rūpestis buvo susisiekimo ir švietimo reikalų tvarkymas³⁷. Vokiečių paliktas kelių tinklas buvo pritaikytas jų okupacinės administracijos, o ne plačioms ūkininkų reikmėms. Pirmisiais nepriklausomos Lietuvos metais kelių tinklas mažai tepasikeitė. 1920 m. vieškelių tinklas Panevėžio apskrityje sudarė apie 500 kilometrų. 1924 m. kelių tinklas pradėjo sparčiai augti.

Kitas prioritetas buvo švietimas. 1919 m. Panevėžio apskrityje veikė 81 pradinė mokykla. Ypač aktuali buvo patalpų problema ir kvalifikuotų mokytojų stoka. 1921 m. Panevėžio apskrityje net vienuolikoje pradžios mokyklų buvo atlikti stambesni remonto darbai³⁸. Statybos ir remonto

³⁴ LCVA, f. 377, ap. 2, b. 245, p. 44.

³⁵ Ten pat, p. 132.

³⁶ LCVA, f. 377, ap. 1, b. 255, p. 22.

³⁷ *Panevėžio apskrities savivaldybė 1918–1938 m.*, Panevėžys, 1938, p. 15.

darbams atlikti ypač trūko statybos technika. Dalis mokyklų nukentėjo karo metu. Panevėžio apskrities savivaldybė daliai būsimų mokytojų, kurie studavo į Panevėžio mokytojų seminariją, skirdavo stipendijas.

Ypač sudėtinga padėtis pirmaisiais nepriklausomybės metais buvo sveikatos apsaugos srityje. Miestas ir apskritis neturėjo normalios ligoninės. Panevėžio apskrities valdyba nusprendė pati be miesto pagalbos išlaikyti ligoninę. Valsčių savivaldybėms pritarus, Smėlynės gatvėje pradėta Panevėžio apskrities ligoninės statyba. Gyventojų susidomėjimas ligoninės statyba buvo toks didelis, kad statybinių medžiagų talkos metu suvežė važiuodami po 50 kilometrų ir toliau³⁹.

Panevėžio apskrities valdyba, besirūpindama tvarka mieste ir apskrityje, 1922 m. išleido tvarką ir švarą reglamentuojančių įsakymų. Daug apskrities gyventojų atvykdavo į turgus Panevėžio mieste. 1922 m. vasario 6 d. išleistas įsakymas skelbė, kad reikia laikytis švaros ir tvarkos turguose. Buvo reikalaujama įrengti šiukšlių dėžes ir pamazgų duobes⁴⁰. Nustatyta šiukšlių išvežimo tvarka. Didelis dėmesys skirtas šulinių priežiūrai. Ypač dideli reikalavimai keliami valgykloms, cukrainėms, arbatinėms, smuklėms, viešbučiams, nakvynės namams, kino teatrams ir kitoms viešoms įstaigoms. Gyvulius ir paukščius nurodoma skersti tik skerdyklose. 1920 m. kovo 20 d. išleistas įsakymas „Kelių ir tiltų taisymo reikalai“⁴¹. Didelis dėmesys skiriamas vieškeliams taisyti. Atsakomybė už kelių taisymą pavedama valsčių viršaičiams. Už įsakymų nevykdymą numatytos baudos iki 1 000 auksinų. Grėšė ir pašalinimas iš pareigų. 1922 m. gegužės 23 d. išleistas apskrities valdybos pirmininko Jurgio Bukėno įsakymas „Dėl apsisaugojimo nuo gaisrų ir gaisrų gesinimo reikalai“⁴². Įsakymu buvo draudžiama: statyti namus su šiaudiniais stogais; rūkyti patalpose, kur yra lengvai užsidegančių medžiagų; namuose palikti vienus vaikus; pardavinėti apskrities miesteliuose visokius degamuosius žaislus – fejerverkus, raketas ir t. t. Nurodoma, kokios turi būti

³⁸ Ten pat, p. 12.

³⁹ Ten pat, p. 24.

⁴⁰ *Panevėžio apskrities savivaldybės privalomų įsakymų rinkinys 1919–1924 m., Panevėžys, 1924, p. 3.*

⁴¹ Ten pat, p. 5.

⁴² Ten pat, p. 6.

gesinimo priemonės kiekviename kaime. Miesteliuose reikalaujama įrengti nakties sargybas. Gaisro gesinime privalo dalyvauti visi miestelio gyventojai. Už įsakymų nevykdymą grėsė didelės baudos. 1922 m. lapkričio 23 d. paskelbtas apskrities valdybos pirmininko įsakymas „Dėl šunų laikymo“⁴³. Šunis nuo saulės užtekėjimo iki nusileidimo reikalauta laikyti pririštus. Jie turėjo būti registruoti valsčių valdybose, kuriose gaudavo registracijos numerius. Šunys be apynasrio ir pavadėlio turėjo būti naikinami. Šunų savininkams, pažeidusiems įstatymus, grėsė baudos iki 50 litų.

Didelis dėmesys buvo skirtas Panevėžio elektrinės statybai. Jos įrengimu pradėta rūpintis 1922 m. Pasinaudojus ypač palankiu valiutų kursu, tais pačiais 1922 m., buvo supirktos visos reikalingos mašinos. Didžiausią darbą įmonės kūrime vaidino Panevėžio miesto savivaldybė. Elektros stotis pradėjo veikti 1923 m. spalio 7 d. Ją aptarnavo 27 darbuotojai. Visus reikalus tvarkė Vladas Kličmanas. Kaip rašė to meto spauda, Panevėžyje buvo įrengta tobula elektros stotis⁴⁴.

1923 m. iškilo klausimas, kaip nustatyti Panevėžio miesto ir apskrities ribas. 1923 m. liepos mėnesį Panevėžio miesto tarybos posėdyje svarstytas miestų ribų nustatymas. Posėdyje nutarta, kad visos gyvenamos vietovės, sujungtos su miestu gatvėmis, turi priklausyti miestui. Tokiu būdu į Panevėžio miesto ribas įėjo Plukių kaimas su visais laukais, Agronomijos, Smėlynės gatvės, Piniavos gatvė su galais buvusio Čaikausko dvaro žemės, Senamiestis su visa žeme, Jasnogurkos dvaras, Panevėžio folvarkas Ukmergės gatvės gale su visa žeme. 1923 m. lapkričio 27 d. Panevėžio miesto tarybos posėdyje svarstytas Jasnogurkos dvaro panaudojimas miesto reikmėms. Posėdyje burmistras paskelbė, kad gauta žinia iš Žemės reformos valdybos perduoti minėtą dvarą miesto reikalams, išskyrus trobesius su 10–20 ha žemės, kur manoma įrengti žemės ūkio mokyklą⁴⁵. 1923 m. gruodžio 1 d. Jasnogurkos palivarkas galutinai buvo perduotas miestui.

Ypač svarbi Panevėžio apskrityje buvo ligoninės statyba. Nuo

⁴³ Ten pat, p. 10.

⁴⁴ Panevėžio elektros stotis, *Savivaldybė*, 1924, Nr. 6–7, p. 26.

⁴⁵ Panevėžio tarybos nutarimai, *Savivaldybė*, 1924, Nr. 5, p. 8.

1918 m. Panevėžio ligoninė veikė palyginti prastomis sąlygomis. Nujos Panevėžio apskrities ligoninės statyba baigta 1923 m. Tai buvo medinis pastatas ant Nevėžio upės kranto. Sodas užėmė kelių hektarų plotą. Ligoninės statyba kainavo apie 200 tūkstančių litų⁴⁶. 1923 m. gruodžio 16 d. vyko naujai pastatytos ligoninės šventinimo iškilmės. Ligoninei vadovavo gydytojas A. Didžiulis. Joje dirbo chirurgas S. Gusevas, asistentas bei vidurinis medicinos personalas: penkios medicinos seserys, septynios slaugytojos, taip pat vienas raštininkas bei viena šeimininkė. Ligoninė turėjo kelis chirurgijos ir vieną gimdymo kambarį, operacinę. Už vieną parą ligoninėje reikėjo mokėti 6 litus. Operacija kainavo nuo 10 iki 100 litų. Ligoninė naudojosi ne tik Panevėžio miesto ir apskrities gyventojai. Dalis ligonių patekdavo iš Biržų, Rokiškio, Utenos, Ukmergės ir Kėdainių apskričių⁴⁷. Prie ligoninės veikė valstybinė odos ir veneros ligų ambulatorija. Ligoninėje buvo labai mažas mirtingumo procentas. Duona buvo kepama pačioje ligoninėje net iki 4 rūšių. Ligoninės darbuotojai augino karves ir beveik nepirkdavo pieno. Bulves, vaisius ir daržoves užsiaugindavo savo ūkyje. Ligoninės pajamas sudarė už gydymą ligonių mokamas išlaikymo mokestis. Panevėžio apskrities gyventojams gydymas kainavo pigiau. Neturtingiems gyventojams už gydymą mokėjo apskritis ir miestas.

1923 m. dar vienas didelis įvykis Panevėžio apskrityje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo gyventojų surašymas. 1924 m. paskelbtais surašymo duomenimis, Panevėžio mieste gyveno 19 197 gyventojai. Pačiame mieste gyveno 16 849 gyventojai, „Eglynų“ lėntpjūvės teritorijoje, Senamiesčio gatvės gale, – 25, siaurojo geležinkelio stoties rajone – 52, plačiojo geležinkelio stoties ribose – 200, Plukių kaime – 314, Senamiesčio kaime – 678, Smėlynės (Nikolajevo) miestelyje – 1 079 gyventojai. Panevėžio apskrityje surašyta 119 720 gyventojų. Kartu Panevėžio mieste ir Panevėžio apskrityje surašyta 138 917 gyventojų. Kupiškio mieste gyveno 2 672 gyventojai, Šeduvos mieste – 3 186, Indrioniškio (Andrioniškio) valsčiuje – 2 528, Krekenavos valsčiuje – 9 997, Kupiškio valsčiuje – 11 860, Mieškų valsčiuje – 2 481, Naujamiesčio valsčiuje – 9 311, Panevėžio – Vel-

⁴⁶ Panevėžio apskrities ligoninė, *Nepriklausomoji Lietuva*, 1924, Nr. 2, p. 1.

⁴⁷ Panevėžio apskrities ligoninė, *Savivaldybė*, 1925, Nr. 12, p. 17.

žio valsčiuje – 7 741, Piniavos valsčiuje – 4 984, Raguvos valsčiuje – 6 899, Ramygalos valsčiuje – 10 970, Rozalimo valsčiuje – 3 535, Smilgių valsčiuje – 5 513, Subačiaus valsčiuje – 10 658, Šeduvos valsčiuje – 6 033, Šimonių valsčiuje – 6 394, Troškūnų valsčiuje – 5 477, Vadoklių valsčiuje – 3 539, Viešintų valsčiuje – 5 942 gyventojai⁴⁸. Apskritis centras buvo Panevėžio miestas, į apskritį įėjo 17 valsčių ir du valsčiai miesto teisėmis – tai Kupiškis ir Šeduva.

1923 m. Panevėžio miesto ir apskrities viršininku paskiriamas Vladas Rozmanas. 1920 m. jis įkūrė skautų organizaciją Panevėžio mieste⁴⁹. Jo paskleistas skautų judėjimas tarp Panevėžio moksleivių įleido gilius šaknis. Vėliau jis bus apdovanotas Svastikos ordinu už nuopelnus skautų judėjimui. Vladas Rozmanas gimė 1893 m. vasario 12 d. Ukmergės apskrities Taujėnų miestelyje. Mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje, Simbirsko farmacininkų mokykloje. Baigė Orenburgo karo mokyklą. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. 1919 m. grįžo į Lietuvą ir stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Dalyvavo kovose prieš bolševikus, bermontininkus ir lenkus⁵⁰. Kaip savanoris, Paežeryje turėjo 26 ha žemės. 1923 m. lapkričio 15 d. V. Rozmanas išstojo iš kariuomenės, turėdamas majoro laipsnį. 1923 m. jis buvo priimtas į Vidaus reikalų ministerijos sistemą ir paskirtas Panevėžio miesto ir apskrities viršininku⁵¹. Jo vadovavimo metais Panevėžio apskrityje vyko nemažai pasikeitimų.

Savivaldos pozicijos Panevėžio mieste ir apskrityje ėmė silpnėti. Apskritis valdyba pamažu prarado savo įtaką. 1924 m. rugpjūčio 18 d. Panevėžio apskrities valdyba priėmė sprendimą „Dėl apsaugojimo įvairių želdinių nuo niokojimo“. Juo buvo draudžiama niokoti medžius ir želdinius, esančius palei vieškelius⁵². Už vaikų nusikaltimus atsakomybė teko jų tėvams. Už pažeidimus grėsė bauda iki 100 litų. Tų pačių metų rugpjūčio 30 d. priimtas apskrities valdybos nutarimas, pasirašytas valdybos pirmininko Jurgio Bukėno, kuris sprendė įvairius nesutarimus

⁴⁸ *Savivaldybė*, 1924, Nr. 6–7, p. 30.

⁴⁹ Atsisveikinimas, *Skautų žodis*, 1927, Nr. 9, p. 1.

⁵⁰ *Ypatingasis archyvas*, Vlado Rozmano baudžiamoji byla, P-13842, p. 4.

⁵¹ Vladas Rozmanas, *Savivaldybė*, 1939, Nr. 12, p. 361.

⁵² *Panevėžio apskrities savivaldybės privalomų įsakymų rinkinys 1919–1924 m.*, Panevėžys, 1924, p. 12.

tarp gyventojų (dėl pievų išganymo ir pan.).

SAVIVALDOS TEISIŲ APRIBOJIMAS 1924–1931 M.

Lietuvą valdžiusi krikščionių demokratų partija neigiamai žiūrėjo į savivaldą. 1924 m. liepos 24 d. seimas patvirtino Savivaldos įstatymo pakeitimą, kuris pradėjo savivaldybių reformą. Seimas sujungė administracijos vadovo, apskrities viršininko ir apskrities valdybos pirmininko pareigas. Apskrities viršininkas, kurį skyrė vidaus reikalų ministras, tapo apskrities savivaldybės vykdomosios valdžios galva⁵³. Apskrities valdyba neteko teisės rinkti savo vadovą. Pakeista ir valsčiaus viršaičio skyrimo tvarka: valsčiaus taryba neteko teisės rinkti viršaitį, o iš trijų pasiūlytų kandidatų jį skirdavo apskrities viršininkas. Apskrities viršininkas, jeigu neprieštaravo apskrities valdyba, turėjo teisę sustabdyti viršaičio veiklą, panaikinti viršaičio įsakymus, apskusti apskrities valdybai valsčiaus tarybos ir valdybos nutarimus ir kita. Šiuo pakeitimu vietinei savivaldai buvo suduotas didelis smūgis.

1924 m. gruodžio mėnesį vidaus reikalų ministro Z. Starkaus buvo paskelbtas Apskrities tarybos statutas. Jame nurodoma, kad apskrities tarybos suvažiavimą šaukia apskrities valdybos pirmininkas, o juo buvo apskrities viršininkas. Apskrities taryba renkasi bent kartą per 2 mėnesius. 1924 m. išrinktos didžiųjų miestų tarybos veikė iki 1931, o valsčių tarybos iki 1929 metų.

1924 m. nustatytos Panevėžio miesto ir apskrities ribos nebuvo keičiamos iki ketvirtojo dešimtmečio vidurio, kuomet apskrities ribos buvo praplėstos. Panevėžio miestas atsisakė dalies teritorijos.

Nuo 1924 m. Panevėžio apskrityje ypač didelis dėmesys skiriamas kultūriniam gyvenimui. Kovo 15 d. Panevėžio apskrities ir miesto viršininkas įregistravo Panevėžio gimtajam kraštui tirti draugiją⁵⁴. Šios draugijos valdybos nariu buvo apskrities ir miesto viršininkas Vladas Rozmanas. Jis rūpinosi Panevėžio miesto ir apskrities istorijos tyrimu. 1925 m. sausio 18 d. šios draugijos bei Vlodo Rozmano iniciatyva buvo

⁵³ J. Sireika, *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai*, Vilnius, 1998, p. 87.

⁵⁴ LCVA, f. 1367, ap. 1, b. 689, p. 1.

įkurtas Panevėžio muziejus.

1926 m. vasario 19 d. Mieškų valsčiaus pavadinimas pakeistas į Miežiškių, nes įrodyta, kad šis pavadinimas yra senesnis⁵⁵. 1926 m. rugsėjo 22–29 d. Kaune vyko savivaldybių atstovų suvažiavimas. Jame buvo siūloma, kad savivaldos teises turėtų miesteliai, turintys per 5 000 gyventojų. Šeduva teturėjo daugiau nei 3 000 gyventojų. Vis dėlto Šeduvos miestelis atskirai nuo valsčiaus egzistuos visą nepriklausomybės laikotarpį. 1925 m. du Biržų apskrities valsčiai – Pušaloto ir Pumpėnų – pareiškė norą prisijungti prie Panevėžio apskrities. Jų nepasitenkinimą jau seniai kėlė tai, kad apskrities centras iš Pasvalio buvo perkeltas į Biržus. Nors Biržų apskritis nenorėjo, kad šie valsčiai atsiskirtų, nes savo plotu ji ir taip nebuvo didelė, vis dėlto 1926 m. kovo 2 d. Pušaloto ir Pumpėnų valsčiai galutinai prisijungė prie Panevėžio apskrities.

Vladas Rozmanas Panevėžio miesto ir apskrities viršininku dirbo iki 1927 m. pradžios. 1927 m. kovo 31 d. Panevėžyje, Karininkų klube, vyko V. Rozmano išleistuvės⁵⁶. Naujasis Panevėžio miesto ir apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas pareigas pradėjo eiti nuo 1927 m. balandžio 1 d. B. Stosiūnas gimė 1887 m. sausio 8 d. Trakų apskrities Semeliškių valsčiaus Dzenkūniškių kaime valstiečio šeimoje. Baigė Trakų mokytojų seminariją. 1907–1919 m. buvo Krikščionių demokratų partijos narys. Vėliau iš šios partijos išstojo. Dirbo žurnalistu, vėliau redaktoriumi „Šaltinio“ žurnale. Bendradarbiavo ir kituose leidiniuose. Išsimokslinimą turėjo vidurinį⁵⁷. Tapęs Panevėžio apskrities ir miesto viršininku, B. Stosiūnas iš karto ėmėsi aktyvios veiklos. Ypač didelį dėmesį skyrė keliams taisyti⁵⁸. 1927 m. gegužės 9 d. Panevėžio mieste vyko apskrities valsčių viršaičių suvažiavimas. 1927 m. pabaigoje Panevėžio mieste lankėsi prezidentas Antanas Smetona. Vidaus reikalų ministras Ignas Musteikis pareiškė Broniui Stosiūnui padėką už pavyzdinę tvarkos palaikymą prezidento vizito metu. B. Stosiūnas nesitaikstė su prastai dirbančiais pareigūnais. 1927 m. gegužės mėnesį už kelių netaisymą buvo pasiūlyta Piniavos valsčiaus valdybai vietoj viršaičio Juliaus Kanapecko

⁵⁵ V. Marciuška, *Miežiškiai*, Panevėžys, 2003, p. 15

⁵⁶ V. Rozmano išleistuvės, *Panevėžio balsas*, 1927, Nr. 14, p. 1.

⁵⁷ *Ypatinasis archyvas*, Broniaus Stosiūno baudžiamoji byla, P-18544, p. 30.

⁵⁸ Viršaičių suvažiavimas, *Panevėžio balsas*, 1927, Nr. 20, p. 2.

išsirinkti kitą asmenį.

Centrinėje Lietuvos valdžioje ėmė reikštis autoritarizmo nuotaikos. Dar susitikime su savivaldybininkais prezidentas Antanas Smetona kalbėjo, kad savivaldybių darbas negali eiti skersai kelio valstybės veiklai. 1927 m. pabaigoje vidaus reikalų ministras Ignas Musteikis pareiškė: „neleisiu, kad savivaldybėse sėdėtų nepatikimas elementas“⁵⁹.

1927 m. liepos mėnesį Panevėžio miesto ir apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas išleido įsakymą „Dėl vėliavų iškėlimo Panevėžio ir Šeduvos miestuose“. Už taisyklių nevykdymą grėsė bauda iki 1 000 litų arba areštas iki 1 mėnesio⁶⁰. Griežti reikalavimai buvo keliami ir valsčių viršaičiams. Už agitaciją prieš vyriausybę suimtas ir atstatydingas Viešintų valsčiaus viršaitis. Už kelių netaisymą ir kitus nusižengimus nuo 1927 m. rugsėjo 20 d. atleidžiamas Naujamiesčio viršaitis⁶¹. Miesto ir apskrities viršininko žmona Bronė Stosiūnienė taip pat ėmėsi energingos veiklos. Ji tapo Panevėžio ligonių kasos tarybos valdybos nare. Ji buvo viena iš Panevėžio moterų šaulių būrio įkūrėjų. 1927 m. buvo padėtas kertinis akmuo ir pradėta naujos, modernios ligoninės statyba⁶². Iš vyriausybės gauta 50 tūkstančių litų. Ligoninės projekte numatyta, kad bus 60 lovų. Nemažas dėmesys buvo skirtas švietimo ir kultūros reikalams. Panevėžyje buvo numatyta statyti Nepriklausomybės paminklą. Už jo maketą skulptoriui Juozui Zikarui 1928 m. sumokėta 1 000 litų. Nuo 1928 m. rugsėjo 1 d. Panevėžio mieste, o vėliau ir apskrityje, įvedamas privalomas pradinis mokslas.

1928 m. kovo 13 d. eidamas tarnybines pareigas mirė Panevėžio ir apskrities viršininko pavaduotojas ir apskrities policijos vadas Martynas Kregždė. Jis Panevėžio apskrities policijos vadu dirbo nuo 1924 m.

Buvo minimi ir džiaugsmingi įvykiai. 1928 m. paminėtas žymaus savivaldybininko Vlado Kličmano veiklos jubiliejus. Jis savivaldybėse dirbo nuo 1902 m. 1919 m. tapo Panevėžio miesto valdybos nariu. 1928 m. vasario mėnesį Panevėžio miesto ir apskrities viršininkas Bronius Sto-

⁵⁹ J. Sireika, *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai*, Vilnius, 1998, p. 87.

⁶⁰ Panevėžio miesto ir apskrities viršininko privalomasai įsakymas, *Panevėžio balsas*, 1927, Nr. 29, p. 4.

⁶¹ Atstatyti viršaičiai, *Panevėžio balsas*, 1929, Nr. 39, p. 2.

⁶² Nauja savivaldybės ligoninė, *Savivaldybė*, 1931, Nr. 2, p. 19.

siūnas už nuopelnus buvo apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu. 1929 m. vasario 13 d. buvo pažymėta B. Stosiūno veikla apskrities administracijoje. Savo darbą apskričių administracijose jis pradėjo dar 1919 m. vasario mėnesį⁶³, visuomeninėje veikloje aktyviai dalyvavo nuo 1905 m. Už lietuviybės propagavimą buvo persekiojamas. Aktyviai dalyvavo spaudoje. 1928 m. kovo mėnesį Panevėžio apskrities tarybos pirmininku perrenkamas Petras Butkus, aktyviai dalyvavęs Panevėžio apskrities savivaldybės veikloje nuo 1919 m.

Deja, Lietuva jau suko savivaldybių silpninimo linkme. 1929 m. spalio 7 d. paskelbtas naujas Savivaldos įstatymas. Spalio 9 d. paskelbtos jo taikymo taisyklės. Pagal šį įstatymą valsčiaus tarybos priimtus sprendimus turėjo tvirtinti apskrities viršininkas⁶⁴. Naujasis įstatymas atrišo apskrities viršininkui rankas, suteikė jam galimybę šeiminkauti seniūnijose ir iš dalies valsčiuose kaip savo įstaigoje. 1929 m. Savivaldos įstatymas tautoje buvo vadinamas „kaimų įstatymu“. Valsčius buvo suskirstytas į seniūnijas. Skirstyti turėjo viršaitis, tvirtinti apskrities viršininkas. Apskrities valdybą sudarė pirmininkas ir du nariai. Valdybos pirmininku buvo apskrities viršininkas. Apskrities tarybą sudarė valsčių ir miestų atstovai bei valsčių viršaičiai. Kiekviena valsčiaus taryba į apskrities tarybą rinko atstovą trejiems metams iš tų valsčiaus gyventojų, kurie turėjo teisę būti renkami viršaičiai. Valsčiai, kurie turėjo daugiau nei 10 tūkstančių gyventojų, rinko 2 atstovus. Apskrities taryba rinko apskrities valdybos narius. Apskrities taryba iš tarybos narių rinko pirmininką. Vidaus reikalų ministras apskrities tarybą galėjo paleisti. Po šio įstatymo priėmimo vietos savivalda buvo susilpninta.

1930 m. sausio 1 d. Panevėžio apskrityje gyveno 142 923 gyventojai.

Panevėžio apskrityje vyko valsčių stambinimo procesas. 1930 m. balandžio 8 d. nutarimu Panevėžio – Velžio ir Piniavos valsčiai nuo 1930 m. gegužės 1 d. sujungiami į vieną Panevėžio valsčių su būstine Panevėžio mieste. Tai patvirtino ir paskelbė Savivaldybių departamentas⁶⁵. 1930 m. rugpjūčio mėnesį įvyko Panevėžio miesto ir apskrities viršininko

⁶³ Panevėžiečiai pagerbė savo apskrities viršininką, *Panevėžio balsas*, 1929, Nr. 15, p. 1.

⁶⁴ J. Sireika, *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai*, Vilnius, 1998, p. 103.

⁶⁵ LCVA, f. 1240, ap. 5, b. 253, p. 12.

Broniaus Stosiūno išleistuvės. Palydėtuvėse kalbėta, jog jis buvo prilygintas gubernatoriui. Net kai kurių prieškarinių gubernatorių pareigos jam buvo pavestos. Jo žinioje buvo visa apskrities policija, naujokų ėmimas, savivaldybės ir kiti reikalai⁶⁶. Atsisveikinime pabrėžta, kad B. Stosiūnas paliko kuo puikiausius įspūdžius.

1930 m. rugpjūčio mėnesį Panevėžio miesto ir apskrities viršininku skiriamas Antanas Staškevičius. Jis gimė 1892 m. gruodžio 7 d. Raseinių apskrities Šimkaičių valsčiaus Vadžgirių kaime valstiečio šeimoje. Mokėsi Raseinių gimnazijoje. Karo metais pateko į Orenburgo karo mokyklą. Suirutės laikais bolševikų buvo kalinamas. 1921 m. grįžo į Lietuvą. 1921–1923 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje žvalgybos skyriuje. 1923 m. skiriamas Šiaulių politinės policijos viršininku. 1927 m. tapo Šiaulių miesto ir apskrities viršininku⁶⁷. Priklausė Tautininkų sąjungai. Nuo 1928 m. dirbo Piliečių apsaugos departamente prie Vidaus reikalų ministerijos. 1930 m. vėl skiriamas Šiaulių apskrities viršininku, netrukus perkeliamas į tokias pat pareigas Panevėžyje⁶⁸. Jo vadovavimo metais Panevėžio apskritis energingai ėjo į priekį. Imtasi įamžinti už Lietuvos laisvę kovojusiųjų atminimą. Ramygalos gatvėje esančiose Katedros kapinėse pastatytas paminklas kariams savanoriams, žuvusiems už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. 1930 m. rugsėjo 21 d. paminklas iškilmingai pašventintas. Naujasis apskrities viršininkas leido ir įsakymus. Spalio 21 d. išleistame įsakyme „Filmų demonstravimo klausimu“ nurodoma, kad galima demonstruoti filmus, kuriems duoti leidimai. 1930 m. pabaigoje Panevėžio apskrities gyventojus pasiekė žinia apie baigiamą statyti Panevėžio apskrities ligoninę. Tai buvo dviejų aukštų mūrinis pastatas su centriniu šildymu, kanalizacija ir vandentiekiu. Buvo įvesta ir signalizacija. Statyba kainavo apie 400 tūkstančių litų. Minima, kad statyba ypač daug rūpinosi Petras Butkus, Jurgis Bukėnas, daktaras Stasys Mačiulis, miesto ir apskrities viršininkas Antanas Staškevičius⁶⁹.

Pateikiama gana įdomi kriminalinių įvykių Panevėžio apskrity-

⁶⁶ Poną Stosiūną palydint, *Panevėžio balsas*, 1930, Nr. 34, p. 1.

⁶⁷ *Ypatingasis archyvas*, A. Staškevičiaus baudžiamoji byla, P-12208, p. 11.

⁶⁸ Ten pat, p. 20.

⁶⁹ Nauja savivaldybės ligoninė, *Savivaldybė*, 1931, Nr. 2, p. 19.

Panevėžio apskrities ligoninė. 1939 m.

je suvestinė nuo 1930 m. sausio 1 iki lapkričio 1 d. Per tą laiką įvyko: 8 žmogžudystės, išaiškintos 8; 16 arklių vagysčių, išaiškintos 8; 456 smulkios vagystės, išaiškintos 257; 13 stambių vagysčių, išaiškinta 10; 3 netikrų pinigų platinimo atvejai, išaiškinti 3; 7 padėgimai, išaiškinti 3; 1 išžaginimas, išaiškintas, 5 naujagimių nužudymai, išaiškinti 3; 18 sukčiavimų, išaiškinta 18; slapto degtinės varymo išaiškinti 9 atvejai. Iš viso per tą laikotarpį padaryta 555 kriminaliniai nusikaltimai, iš kurių išaiškinta 357.

1931 m. sausio 1 d. Panevėžio apskrityje gyveno 144 674 gyventojai.

Nuo 1931 m. sausio 1 d. apskrities centre – Panevėžyje pradėjo kursuoti miesto autobusai dviem maršrutais: Geležinkelio stotis – Ramygalos gatvė bei Miesto skerdykla – Pušaloto gatvė.

1931 m. gegužės 2 d. buvo paskelbtas naujas Savivaldos įstatymas, reglamentuojantis miesto savivaldą. Miestai suskirstyti į pirmaeilius ir antraeilius. Pirmaeiliais laikomi tie, kurie nedalyvauja apskrities savivaldoje, patys turi apskričių teises⁷⁰ bei turi iki 50 tūkstančių gyventojų. Antraeiliai miestai yra apskričių valdybų globoje. Miesto gyventojai

⁷⁰ J. Sireika, *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai*, Vilnius, 1998, p. 103.

suskirstyti į 2 dalis: turinčius teisę dalyvauti savivaldoje ir šios teisės neturinčius. Tam įvestas amžiaus, turto, išsilavinimo cenzas. Politinės partijos neteko teisės kelti savo kandidatų. Lietuvių kalba paskelbta vietos savivaldos kalba. Iki tol miestai buvo suskirstyti į miestus apskričių teisėmis ir miestus valsčių teisėmis. Pagal naująjį įstatymą apskrities savivaldybę sudaro apskrities valsčiai ir jos antraeiliai miestai. Kiekvienas valsčius ar antraeilio miesto taryba renka į apskrities tarybą po vieną atstovą. Valsčiai ir antraeiliai miestai, turintys per 10 tūkstančių gyventojų, renka 2 atstovus į apskrities tarybą. Ją sudaro valsčių ir antraeilų miestų atstovai, valsčių viršaičiai ir antraeilų miestų burmistrai. Apskrities taryba renkama trejiems metams. Taryba iš tarybos narių renka pirmininką ir du pavaduotojus. Savivaldybių organų darbo priežiūrą teisėtumo ir tikslingumo atžvilgiu per apskrities viršininką vykdo vidaus reikalų ministras. Antraeilio miesto statusą Panevėžio apskrityje turėjo Šeduva.

APSKRITIES VYSTYMASIS KETVIRTAJAME DEŠIMTMETYJE

Panevėžio apskrityje toliau vyko valsčių stambinimo procesas. 1931 m. rugpjūčio 12 d. Miežiškių valsčius panaikinamas, o jo teritorija prijungiama prie Panevėžio valsčiaus. Vietinės valdžios pastangos išsaugoti Miežiškių valsčių rezultatų nedavė⁷¹. Panašus likimas ištiko ir nedidelį Andrioniškio valsčių. Jo nebeliko 1931 m. pabaigoje. 1932 m. buvo šie Panevėžio apskrities valsčiai: Krekenavos, Kupiškio, Naujamiesčio, Panevėžio, Pumpėnų, Pušaloto, Raguvos, Ramygalos, Rozalimo, Smilgių, Subačiaus, Šeduvos, Šimonių, Troškūnų, Vadoklių ir Viešintų. Apskrities centras buvo Panevėžys, o antraeilio miesto teises turėjo Šeduva. Toks paskirstymas be pakeitimų išliks iki 1940 m. okupacijos.

Panevėžio apskrityje ketvirtajame dešimtmetyje atsirado daug pažangių dalykų. Vienas iš jų – gelžbetoninių tiltų statyba. 1931 m. pastatytas tiltas Krekenavoje per Nevėžį. Tiltu ilgis 68, aukštis 8, plotis taip pat 8 metrai. Jo statyba kainavo 100 tūkstančių litų. Iš vyriausybės buvo gauta 65 tūkstančiai. Be to, ūkininkai prisidėjo darbais iki

⁷¹ V. Marciaška, *Miežiškiai*, 2003, p. 16.

Kasamas Sanžilės kanalas. 1930 m.

25 tūkstančių litų⁷². 1931 m. baigtas kasti Sanžilės kanalas. Jo kasimas kainavo 250 tūkstančių litų.

1935 m. rugpjūčio 6 d. Panevėžio apskrities valdžią pasiekė liūdna žinia – Kauno ligoninėje mirė Bronislovas Braždys, 1919–1920 m. buvęs Panevėžio apskrities seimelio pirmininkas. B. Braždys palaidotas Surdegio kapinėse.

A. Staškevičiaus vadovavimo apskrīčiai laikotarpiu vyko nemažai statybų. 1933 m. pastatytas tiltas Paliūniškyje per Lėvenį, 1934 m. pastatytas tiltas Rozalime per Daugyvenės upę. Taip pat išgrįsta nemažai viešelių: 1934–1935 m. į Berčiūnus, 1935 m. į Velžį; nutiesti plentai: 1935–1936 m. į Ramygalą, 1937–1938 m. į Pumpėnus. Iš viso kelių tinklas 1930–1938 m. išaugo 5 kartus⁷³.

Daug darbų vyko ir apskrities centre Panevėžyje. 1937 m. lapkričio 20 d. padėtas pirmas vamzdis būsimai Panevėžio miesto kanalizacijai. Iš pradžių darbai vyko Vasario 16-osios ir Respublikos gatvėse.

⁷² Naujoji savivaldybių statyba, *Savivaldybė*, 1931, Nr. 12, p. 31.

⁷³ *Panevėžio apskrities savivaldybė 1918–1938 m.*, Panevėžys, 1938, p. 16.

Panevėžio – Pumpėnų plentas ties Piniava. 1939 m.

Paliūniškio tiltas. 1938 m. rugpjūčio 14 d.

Praplečiama Panevėžio apskrities ligoninė. Pastatytos 38 pradžios mokyklos, tarp jų 5 mūrinės. 1938 m. Panevėžio apskrityje jau veikė 173 pradžios mokyklos⁷⁴. Iki 1937 m. visos mokyklos buvo statomos medinės, o 1937-aisiais pradėtos ir 1938 m. baigtos statyti 5 mūrinės pradžios mokyklos: Bigailiuose, Puponyse, Rėkliuose, Šiluose ir Vaižgiriuose. 1938 m. A. Staškevičius baigė darbus Panevėžio apskrities viršininko pareigose. Jo išleistuvės įvyko 1939 m. sausio 30 d.

1939 m. sausio 1 d. naujuoju Panevėžio apskrities viršininku skiriamas Jonas Šlepetys. Jis gimė 1892 m. vasario 27 d. Utenos apskrities Daugailių valsčiaus Ramučių kaime. Mokėsi Peterburge. Aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeniniame gyvenime. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo carinės Rusijos armijoje. Baigė Odesos karo mokyklą. 1919 m. vasario mėnesį grįžo į Lietuvą. Dalyvavo nepriklausomybės kovose su bermontininkais. Studijavo teisę Kaune, Vytauto Didžiojo universitete. 1934 m. rugsėjo 1 d. buvo priimtas į tarnybą Vidaus reikalų ministerijos sistemoje ir paskirtas Zarasų apskrities viršininku, o iš ten 1939 m. sausio 1 d. perkeltas į Panevėžio miestą⁷⁵. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus V laipsnio ordinu, DLK Gedimino III laipsnio ordinu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Rusijos imperijos Šv. Jurgio IV laipsnio kryžiumi ir Latvijos nepriklausomybės medaliu⁷⁶, o 1939 m. – „Artimui pagalbon II laipsnio garbės ženklą“.

1939 m. sausio 1 d. apskrityje gyveno 153 075, Panevėžio mieste – 26 508 gyventojai.

J. Šlepečiui esant Panevėžio apskrities viršininku, 1939 m. pradedama Panevėžio apskrities savivaldybės rūmų statyba A. Jakšto prospekte. Statyba turėjo kainuoti 350 tūkstančių litų. Tuo metu tarptautinė padėtis vis sudėtingėjo. Kovo 24 d. apskrities viršininkas išleido įsakymą „Dėl šaunamojo ginklo laikymo“, kuriuo buvo draudžiama laikyti ginklą be leidimo, paskelbti ir kiti draudimai: neštis ginklą į renginius be leidimo, organizuoti eisenas ir demonstracijas be leidimo, rinktis į viešus susibūrimus, kelti viešose vietose neramumus, skelbti streikus

⁷⁴ A. Staškevičiaus išleistuvės, *Panevėžio garsas*, 1939 m. vasario 4 d., Nr. 6, p. 1.

⁷⁵ Vilniaus miesto ir apskrities viršininkas J. Šlepetys, *Savivaldybė*, 1939, Nr. 12, p. 359.

⁷⁶ Naujas Panevėžio apskrities viršininkas, *Panevėžio garsas*, 1939 m. vasario 11 d., Nr. 7, p. 1.

ir lokautus, skleisti neramumą keliančius gandus, kurstyti gyventojus vienus prieš kitus. Nusikaltusieji baudžiami bauda iki 3 000 litų arba kalėjimu iki 3 mėnesių. Jonas Šlepetyš neilgai išbuvo Panevėžio apskrities viršininku. 1939 m. spalio 27 d. jis atleidžiamas iš užimamų pareigų⁷⁷.

1939 m. lapkričio mėnesį Panevėžio apskrities viršininku skiriamas Pranas Morkus⁷⁸. Jis gimė 1893 m. vasario 1 d. Kėdainių apskrities Ariogalos valsčiaus Kasiulkaimio kaime. Mokėsi Ariogalos ir Betygalos mokyklose, baigė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą. 1919 m. vasario 7 d. buvo paskirtas Kėdainių apskrities viršininku. Vėliau dirbo Kauno apskrities viršininku. 1935 m. pradėjo darbą Klaipėdos mieste, o iš ten perkeltas į Panevėžį⁷⁹. Jo vadovavimo Panevėžio apskrityje metai sutapo su sudėtingais Lietuvos istorijos įvykiais. 1940 m. intensyviai vyko naujų savivaldybės rūmų ir 2-osios pradžios mokyklos statyba. 1940 m. birželį buvo atliekami savivaldybės rūmų vidaus tvarkymo darbai. Čia turėjo tilpti apskrities savivaldybės, apskrities viršininko ir apskrities agronomo įstaigos. Buvo atliekami ir kiti svarbūs darbai, deja, juos visus nutraukė sovietinė okupacija.

1940 m. paskelbtais statistiniais duomenimis, Panevėžio apskrityje gyveno 178 058 gyventojai.

1940 m. birželio 15 d. į Lietuvos teritoriją įžengė okupacinė Raudonoji armija. Birželio 16 d. ji pasirodė ir Panevėžio apskrityje. Birželio 25 d. Panevėžio apskrities taryba susirinko į posėdį. Bet tai jau buvo savivaldos pabaiga. Panevėžio apskrities viršininkas Pranas Morkus iš pareigų atleidžiamas nuo 1940 m. liepos 3 d.⁸⁰ Į svarbiausius postus naujoji valdžia skyrė sau ištikimus žmones. Naujuoju Panevėžio apskrities viršininku tampa Kazimieras Jonušas. Birželio 26 d. iš užimamų pareigų atleidžiamas Panevėžio apskrities viršininko pavaduotojas ir apskrities policijos vadas Kazimieras Vilkas⁸¹. Naujuoju Panevėžio apskrities policijos vadu skiriamas Mikas Kazlauskas. 1940 m. liepos 16 d. Ministrų Tarybos nutarimu apskričių ir valsčių tarybos paleidžiamos.

⁷⁷ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 116, p. 11.

⁷⁸ Ten pat, p. 25.

⁷⁹ *Ypatingasis archyvas*, P. Morkaus baudžiamoji byla, B-6343/3, p. 15.

⁸⁰ Ten pat, p. 15.

⁸¹ LCVA, f. 377, ap. 7, b. 116, p. 375.

Nemažai savivaldybininkų nukentėjo nuo sovietinio teroro. Į sovietinius lagerius pateko ir keturi Panevėžio apskrities viršininkai. Vienas iš jų – Vladas Rozmanas buvo sušaudytas, kiti trys mirė sovietiniuose lageriuose. Nukentėjo ir kiti žinomi Panevėžio apskrities savivaldybininkai. Naujoji valdžia sukūrė ir įtvirtino savo aparatą. Apskritis buvo pakeistos vykdomaisiais komitetais. Panevėžio apskritis baigė savo nepriklausomos istorijos laikotarpį. Per neilgą laiką buvo nuveikta nemažai darbų, tačiau naujoji okupacija sugriovė statomąjį darbą.

Išvados

Panevėžio apskritis pradėta atkurti 1918 m. lapkričio mėnesį. Tada paskirtas Panevėžio miesto ir apskrities viršininkas bei išrinktas Panevėžio apskrities komitetas.

1919 m. sausio 6 d. paskutiniai vokiečių daliniai paliko Panevėžio apskritį, bet jau sausio 7 d. į ją įsiveržė bolševikai. Galutinai Panevėžio kraštas nuo okupantų išvaduotas 1919 m. gegužės 23 d. Po išvadavimo Panevėžio miesto ir apskrities viršininku paskirtas Povilas Brazdžius. 1919 m. birželio 12 d. išrinktas Panevėžio apskrities seimelio prezidiumas.

1919 m. liepos 1 d. nustatytos Panevėžio apskrities ribos. Valsčių skaičius keitėsi iki 1920 m. pabaigos.

1919 m. spalio 10 d. priimtas Savivaldybių įstatymas. Pirmaisiais nepriklausomybės metais didelis dėmesys skirtas sugriautam ūkiui atkurti, kelių tinklui plėsti, švietimui, sveikatos apsaugai. 1923 m. pastatyta nauja medinė Panevėžio apskrities ligoninė. 1923 m. atliktas gyventojų surašymas. 1924 m. nustatytos miesto ir apskrities ribos.

Lietuvai pasukus autoritarizmo kryptimi, 1929 ir 1931 m. priimti Savivaldos įstatymai labai susilpnino vietinę savivaldą. Pagrindine figūra apskrityje tapo apskrities viršininkas. 1932 m. galutinai susiformavo valsčių skaičius Panevėžio apskrityje. Nepaisant autoritarinių tendencijų krašte, vyko nemažai teigiamų poslinkių. Ketvirtajame dešimtmetyje Panevėžio apskrityje buvo tiesiami keliai, statomi tiltai, plėtojamas švietimo tinklas, daug dėmesio skiriama kultūrai ir sveikatos apsaugai.

1940 m. okupacija nutraukė kuriamąjį darbą.